

Vangst van *Parus „pleskii”* in Nederland

door

G. FRANK

en

K. H. VOOUS

(Zoölogisch Museum, Amsterdam)

(Parus „pleskii” caught in the Netherlands)

Op 9 november 1968 werd te omstreeks 13.00 u. door een van de auteurs (G.F.) in samenwerking met de heren L. Bastiaan en R. Kapenga, allen leden van de Vogelbeschermingswacht „IJsseldelta” te Kampen, in de recreatiestrook langs de Bremerbergdijk in Oostelijk Flevoland tijdens vogelringwerk een groepje van 9 Pimpelmezen in een Japans net (m i s t n e t) gevangen. Het was guur, maar zonnig weer met O.N.O.-wind. Er waren die dag heel weinig vogels.

Bij het groepje gevangen Pimpelmezen bevond zich een opvallend bleek exemplaar dat aanvankelijk als een kleurafwijking werd beschouwd. Doordat alle groene tinten ontbraken en er ook nauwelijks geel aan de vogel te vinden was, werd enige gelijkenis met de Azuurmees vermoed. Daarmede was de nieuwsgierigheid naar de oorzaak van de ongewone kleuren van deze vogel opgewekt, zodat besloten werd het hele inmiddels geringde meengroepje mede te nemen en aan de heren Dr. C. G. B. ten Kate en J. A. F. Koridon te Kampen, te tonen. De determinatie aan de hand van Hartert (1903-1923) en Hartert-Steinbacher (1932-1938) was: Pleske Mees *Parus „pleskii”* Cabanis, een bastaard van Pimpelmees (*Parus caeruleus*) en Azuurmees (*Parus cyanus*).

Het vogeltje werd voorlopig in een ruime en goed beplante buitenvolière geplaatst, waar het op 22 januari 1969 door de tweede auteur (K. H. V.) werd bekeken. Na een bezoek aan het Brits Museum van Natuurlijke Historie te Londen op 13 februari 1969, waar een serie van 13 Pleske Mezen werd onderzocht, werd de determinatie van *Parus „pleskii* door K.H.V. volledig onderschreven.

Op 15 april 1969 werd de vogel in de buitenvolière dood aangetroffen. De vogel is in het Zoölogisch Museum te Amsterdam geprepareerd en is daar opgenomen in de collectie onder nr. 19.751. Voor een kooivogel verkeert het verenkleed in een uitstekende staat. Het was een wijfje, met een dunne, rechte eileider (o v i d u c t) en nauwelijks zichtbare eitjes in de eierstok (o v a r i u m). De vogel had klaarblijkelijk nog nooit eieren gelegd.

B e s c h r i j v i n g

De beschrijving van de vogel is als volgt: een Pimpelmees met licht blauwgrijze in plaats van blauwgroene rug en witte in plaats van gele onderzijde. Op de borst is nog een kleine en vage lichtgeel gekleurde plek aanwezig. De bovenkop is mat grijs getint en mist het heldere blauw van de Pimpelmees; een brede voorhoofdsband en een eveneens brede streep boven de ogen zijn wit. De grote slagpennen hebben lichtblauwe zomen; de vleugeldekveren zijn donkerder blauw. De vleugels vertonen een brede witte vleugelstreep, veroor-

zaakt door grote, witte uiteinden van de grote slagpendekveren. De kleine slagpennen en vooral de binnenste armpennen bezitten brede witte eindvlekken, evenals de schouderveren, zoals dat bij Azuurmees, maar niet bij de Pimpelmees voorkomt. Midden op de borst is een donkergrijze, in de lengterichting verlopende vlek (groter dan bij Pimpelmees, kleiner dan bij Azuurmees). De staart is afgerond als bij de Pimpelmees en niet waaivormig als bij de Azuurmees. Van de staartveren, die donker zijn met blauw getinte buitenvlaggen, heeft alleen het buitenste paar iets meer wit dan bij de Pimpelmees regel is, namelijk met een bijna geheel wit gekleurde buitenvlag, doch de binnenvlag is grijszwart. In pas gevangen staat was de snavel zwart met lichte snijrand, het oog bijna zwart en de poten blauwgrijs.

Op grond van het kleurverschil van buitenste en binnenste grote hand- en slagpendekveren werd de vogel als een eerste-jaars beschouwd. De toestand van de oviduct bevestigde deze veronderstelling.

De van de pas gevangen vogel door G. F. genomen maten zijn als volgt (tussen haakjes de door K.H.V. van de balg genomen maten): vleugel 59 (62), staart $58\frac{1}{2}$ ($54\frac{1}{2}$), tarsus 21 (19) mm. Het is een kleine vogel met een naar verhouding lange staart: staartlengte 90% van de vleugellengte. Uit opgaven van Vaurie (1957) berekende K.H.V. dit percentage bij Azuurmezen uit Rusland op gemiddeld 90% en bij Russische Pimpelmezen op gemiddeld 79%.

De herkomst van Pleske Mezen

De vogel is in alle opzichten intermediair tussen de Pimpelmees en de Azuurmees. Zulke intermediaire vogels zijn bekend uit Centraal en Oost-Rusland, waar zij als bastaarden van deze elkaar daar ontmoetende soorten worden beschouwd en *Parus pleskii* worden genoemd (Vaurie 1957, 1959; Voous 1960). Kruisingsproeven van deze vogels in gevangenschap, ondernomen door Zollikofer (zie Noll 1956) in de periode 1903-1916, hebben aan deze theorie steun gegeven. De individuele variatie van deze Pleske Mezen is zeer groot en reikt van exemplaren die nauwelijks van Pimpelmezen zijn te onderscheiden tot die met het kleurtype van Azuurmezen met een licht blauw gekleurd petje. Het Nederlandse vogeltje staat aan de Azuurmeeszijde van het midden van de scala.

Deze eeuw is van in het wild voorkomende bastaarden heel weinig bekend geworden. Het lijkt wel alsof de bastaardpopulatie ten noorden en oosten van Moskou, die in het laatst van de vorige eeuw door de publicaties van Pleske zo'n grote bekendheid verkreeg, vrijwel geheel is verdwenen en dat de Azuurmees zich meer naar het oosten heeft teruggetrokken. Meer waarschijnlijk is de veronderstelling van Vaurie (1957) dat bastaardering niet tot oecologische voordelen van de elkaar ontmoetende populaties heeft geleid en dat deze daardoor thans nog maar zeer weinig voorkomt. Door Vaurie (1957) geciteerde recente Russische gegevens, alsmede de aanwezigheid van het Flevo-„bastaardje” wijzen er op, dat er toch nog ergens in Rusland bastaardering voorkomt. Dat is de belangrijkste betekenis van deze vondst.

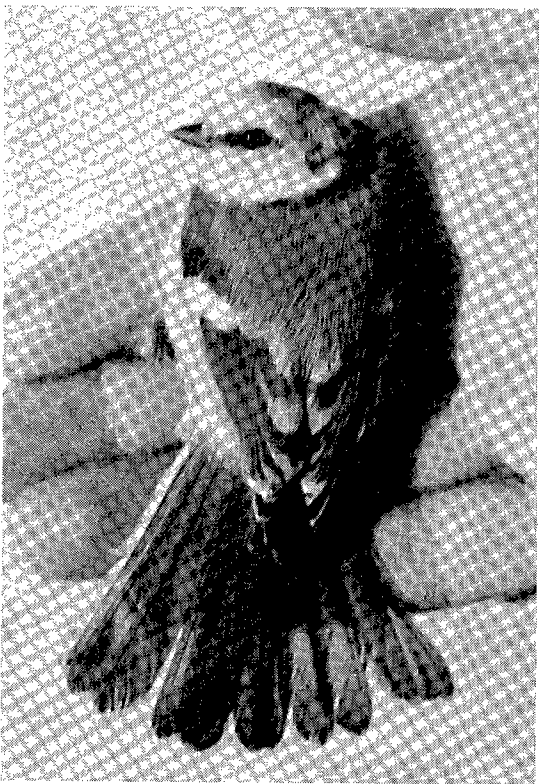


Fig. 1 en 2. *Parus cyanus „pleskii”* Cabanis, gevangen in O. Flevoland, 9 november 1968. (Opnamen van 13 november).

Foto's G. FRANK

Even merkwaardig is het overigens, dat aangenomen moet worden, dat dit meesje een lange reis uit midden of noordoost Rusland achter de rug moet hebben gehad. De vraag moet gesteld worden of zich onder de gelijktijdig gevangen Pimpelmezen misschien ook zulke lange afstandstrekkingen uit Rusland bevonden. Dit is niet vast te stellen, omdat Russische Pimpelmezen in kleur en afmetingen niet van de Nederlandse verschillen. Toch komt het door D. Reindersma vermelde voorkomen van een troepje van omstreeks 20 Azuurmezen op Ameland op 11 oktober 1959 (Bosch 1960) door deze waarneming ineens binnen de grenzen van het mogelijke te liggen (zie ook Voous 1968). Te voren waren Azuurmezen nog nooit met zekerheid uit West-Europa bekend, terwijl Pleske Mezen nog nimmer buiten Rusland werden vastgesteld.

Niethammer (1937) en Niethammer, Kramer & Wolters (1964) vermelden op gezag van Hartert het voorkomen van een exemplaar van de Azuurmees als dwaalgast in midden-Duitsland, namelijk *Parus cyanus tianschanicus*, 12 oktober 1821, Ohrdruf, Thüringen. Deze vogel uit de verzameling van Christian L. Brehm bevindt zich thans in het American Museum of Natural History te New York, waar Dr. C. Vaurie hem voor ons onderzocht en vaststelde dat het wel een Azuurmees, maar niet een exemplaar van de Midden-Aziatische gebergtepopulatie *tianschanicus* betreft. Aan deze niet onverwachte conclusie durft Vaurie evenwel geen suggestie voor een betere subspecifieke determinatie te verbinden.

Hoe moet de vogel van Oosterlijk-Flevoland worden genoemd en hoe moet hij in de Avifauna van Nederland worden opgenomen? Aangezien deze bastaardpopulaties nauwelijks met een specifieke, laat staan met een subspecifieke naam kunnen worden aangeduid, zijn hier veel moeilijkheden en moet een arbitraire op het praktisch gebruik afgestemde beslissing worden genomen. Voor het doel van onze avifaunalijs is K.H.V. geneigd de vogel als *Parus cyanus „pleskii”* Cabanis, met de Nederlandse naam Azuurmees, aan de Nederlandse ornithologen voor te stellen.

De vogel in gevangenschap

Het gedrag van de vogel in de volière was zeer levendig. De vogel was niet schuw en klauterde graag langs het gazen dak van de buitenkooi. De roep leek op die van de Pimpelmees, maar was voller van klank. In het algemeen maakte de vogel een andere indruk dan een Pimpelmees. Misschien dat de langere staart daarbij een rol speelde; maar de vogel leek ook wat vlugger. Het voedsel, bestaande uit meelwormen, universeelvoer, reuzel, zonnepitten en negerzaad, werd graag opgenomen. De vogel sliep meestal boven op een nestkast van berkenhout.

In de hoop dat het Pleske Meesje zich in gevangenschap zou voortplanten (daarbij de experimenten van Zollikofer volgende) kreeg de vogel een partner (naar schatting een mannetje) en werden eind maart enkele nestkasten in de buitenvolière en de daaraan verbonden binnenkooi opgehangen. De buiten-

volière van 8x4x2 m was ruim beplant met coniferen, vlier en bergiep. Ook werd nestmateriaal verstrekt, namelijk mos, wortelvezeltjes en koehaar. Op 12 april bleek een van de nestkastjes nestmateriaal te bevatten. Op 15 april lag de Pleske Mees dood op de tak van een sparretje. Bij sectie in het Zoölogisch Museum bleek, dat de vogel vet was, niet gewond, en waarschijnlijk aan een hartverlamming overleden.

SUMMARY

Parus „pleskii” caught in the Netherlands

While catching birds for ringing on 9 November 1968 in Oostelijk Flevoland, one of the authors (G.F.) caught a flock of 9 Blue Tits in his mist nets. One of these was conspicuous by the absence of green in the plumage and subsequently proved to be intermediate between *Parus caeruleus* and *cyanus*. It agreed with specimens in a series of 13 *Parus „pleskii”* Cabanis examined by the second author (K.H.V.) in the British Museum (Natural History). With *Parus „pleskii”* the Central and East-Russian, highly variable hybrid populations of Blue (*caeruleus*) and Azure Tits (*cyanus*) is designated (Vaurie 1957, 1959).

The bird, a first-year female, differed strikingly from a Blue Tit by the light bluish grey upper parts and white under parts (*cyanus*-characters) with a trace of yellow on the breast (*caeruleus*-character) and of dark grey on the centre of the abdomen (*cyanus*-character). Crown pale grey, with broad white forehead; nuchal line deep blue. There was a conspicuous white line over the pale blue-edged wings formed by large, white terminal spots of the greater upper wing coverts and broad white edges to the secondaries and scapulars. The colour of the tailfeathers resembled that of the Blue Tit, dark with greyish blue outer webs, but the outer pair had the outer web white, as in the Azure Tit. The tail was rounded, not fan shaped as in the Azure Tit, but longer than in the Blue Tit. Measurements when caught: wing 59, tail 58½, tarsus 21 mm.

The bird lived in an outdoor aviary until 15 april 1969, when it was found dead. Its study skin is in the Zoölogical Museum of the University of Amsterdam, coll. nr. 19.751. In captivity the bird was conspicuous by its lively manners, its slightly different appearance in comparison to its companions of Blue Tits, probably caused by its longer tail (90 percent of dried wing length, as against 79 percent on the average in *P. caeruleus* and 90 percent in *P. cyanus*), and by its call notes which were clearer and of a different pitch than those of the Blue Tits.

It is apparently the first time that a far eastern European Blue or Azure Tit has been recorded in western Europe. Its occurrence is noteworthy as it shows (1) that hybridization between *Parus caeruleus* and *Parus cyanus* in the Russian zone of overlap still occurs (see Vaurie 1957, who cites Russian authors) and (2) that migratory movements of East European tits, which are usually considered as virtually sedentary, may cover great distances.

LITERATUUR

- Bosch, G. (1960): Vogelnieuws. Vanellus 13: 17.
 Hartert, E. (1903-1923): Die Vögel der paläarktischen Fauna. Berlin. Friedländer.
 Hartert — Steinbacher (1932-1938): Ergänzungsband. Berlin. Friedländer.
 Niethammer, G., H. Kramer, H. E. Wolters (1964): Die Vögel Deutschlands. Frankfurt a. M. Ak. Verlagsges.
 Noll, H. (1956): Aus Leben und Forschung von E. H. Zollikofer (1953-1955): Ber. Tätigk. (Jahrb.) St. Gallischen Naturwiss. Ges. 75(3): 1-96.
 Pleske, Th. (1912): Zür Lösung der Frage, ob *Cyanistes pleskei* Cab. eine selbständige Art darstellt, etc. J. f. Orn. 60: 96-109.
 Vaurie, C. (1959): The birds of the palearctic fauna. 1 London. Witherby.
 —, (1957): Systematic notes on palearctic birds. No. 26. Paridae: the *Parus caeruleus* complex. Am. Mus. Nov. 1833.
 Voous, K. H. (1960): Atlas van de Europese Vogels. Amsterdam, Elsevier.
 —, (1968): Over de herkomst van witkoppige staartmezen in Nederland. Vanellus 21: 91-94.